

УДК 372.4:376

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ ДО ШКОЛИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Тетяна Пантюк

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
вул. І. Франка, 24, Дрогобич, Україна, 82100*

Проаналізовано сучасні проблеми освіти, що пов'язані з питаннями інформатизації, технізації, глобалізації, погіршення здоров'я дітей в умовах сьогодення. З'ясовано теоретичні та прикладні засади, що розкривають загальні та спеціальні закономірності процесу підготовки дитини до школи. Обґрунтовано питання навчання, розвитку, виховання, соціалізації дитини у процесі підготовки її до шкільного навчання. З'ясовано сутність понять “підготовка дитини до школи” і “готовність до шкільного навчання”.

Зроблено спробу узагальнити проблеми підготовки до школи дитини, яка має особливі потреби. Розглянуто інтердисциплінарний характер підходів до освіти дітей з особливими потребами в рамках інклюзивної освіти. Проаналізовано основні напрями підготовки дитини до школи та готовність учителя до реалізації завдань інклюзивної освіти.

Ключові слова: дитина, підготовка дитини до школи, корекційна педагогіка, інклюзивна освіта, дитина з особливими освітніми потребами, психологічна готовність, фізіологічна готовність, інтелектуальна готовність.

Зміни в сучасному суспільстві, що детермінуються інформатизацією, технізацією, глобалізацією позначаються на освітніх процесах. Сучасна людина повинна вчитися користуватися інформацією, а не засвоювати її, оскільки обсяги сучасної наукової інформації не дають змоги вивчити і знати її.

Зі значним обсягом інформації дитина зустрічається у ранньому дитинстві і в процесі соціалізації тим чи іншим способом оволодіває нею. Системним цей процес стає в пору дошкільного дитинства, особливо в час підготовки дитини до школи. Тут з'являється суперечність, яку не може подолати сучасна освіта, – старий педагогічний інструментарій (традиційні форми, методи, засоби, прийоми навчання) не може бути адаптованим до значної кількості інформації. В освіті використовують і старий спосіб – спонування дітей до засвоєння тих знань, які пропонують навчальні програми, які постійно ускладнюються, накопичуючи інформацію кількісно і не даючи змоги дитині розвиватися вільно, за власною життєвою траєкторією. Зменшення питомої ваги виховання, розвитку і соціалізації

зумовлене перенесенням акцентів на навчання, а точніше – засвоєння інформації. У цьому випадку гармонійний розвиток особистості дитини неможливий.

Є ще одна неподолана проблема – освіта дитини, що має особливі потреби. Сучасні реалії доводять, що дітей з аномаліями розвитку стає все більше, а способи і шляхи їхньої освіти удосконалюються недостатніми темпами. Ці проблеми складні і багатоаспектні, оскільки стосуються особливих категорій дітей і мають інтердисциплінарний характер.

Питання підготовки і готовності дитини до шкільного навчання аналізують українські вчені в різних аспектах. Зокрема, Бондаренко Т. аналізує загальнопедагогічні аспекти проблеми підготовки дітей до школи в її історичній ретроспективі [1]; Назаренко Г. робить спробу дослідження організаційно-педагогічних умов забезпечення наступності в навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку [5]; Уфимцева С. та Федорович Л. досліджують умови творчого розвитку дитини в умовах навчально-виховного комплексу: дошкільний навчальний заклад – початкова школа [8; 9]; Черепаня Н. торкається питань створення оптимальних умов підготовки дітей до школи [10].

Питання спеціальної освіти, корекційної педагогіки стали предметом дослідження таких учених як Волошина О. [2]; Давидюк М. [3]; Синьов В. [7]; Коберник Г. [7] та ін. Учені аналізують проблеми специфіки соціалізації, освіти, виховання й розвитку людей з особливими потребами; обґрунтовують необхідність створення спеціальних умов для корекції вад та поліпшення процесу реабілітації особистості; визначають можливості компенсації порушень; пропонують спеціальні методи та способи адаптації дітей до суспільного життя; обстоюють необхідність інклюзивного навчання тощо.

Проблема підготовки дітей з особливими потребами до шкільного навчання досліджена недостатньо і потребує суттєвих наукових пошуків.

Наша мета – визначити особливості підготовки до школи дітей, які мають особливі потреби.

Проблема удосконалення сучасної освіти і пристосування її сутнісних характеристик до реалій сучасного світу є сьогодні не лише актуальною, а передовсім потребує значних зусиль і фахових компетенцій від усіх, хто причетний до цих процесів. Попри те, що простежуються певні тенденції до зміни освітньої парадигми на рівні окремих ініціатив і проєктів, все ж освіта залишається однією з найконсервативніших складових суспільного життя. Дослідники освітніх систем і реальний стан доводять, що реформи у цій сфері стосуються лише "...речових компонентів, тобто форми освіти (її змісту, методів, засобів, цілей, програм, алгоритмів тощо), не зачіпаючи, по суті, її "людського виміру" – людей, залучених в освітні процеси. Системи освіти ігнорують проблеми і виклики світу, що глобалізується" [6, с. 6].

Питання освіти (особливо на її ранніх етапах) дітей, що мають особливі потреби, потребують особливого і кваліфікованого підходу. Це стало передовсім компетенцією корекційної педагогіки як галузі педагогіки загальної, проте питання підготовки дитини до школи нею також досконало не розроблені. Корекційна педагогіка – галузь педагогічної науки, яка досліджує проблеми освіти, навчання і виховання осіб (головно дитячого віку) з вадами психофізичного розвитку [4, с. 424]. Вона вивчає специфіку педагогічної діяльності у разі глибокого порушення в дітей слуху (сурдопедагогіка), зору (тифлопедагогіка), мовлення (логопедія), рухової сфери (ортопедагогіка), інтелектуального розвитку (олігофренопедагогіка), емоційно-вольової сфери і біопсихічних механізмів соціальної поведінки (разом з олігофренопедагогікою цей напрям об'єднується назвою корекційна психопедагогіка) [4, с. 424]. Усвідомлюємо, що в рамках однієї галузі (корекційна педагогіка) йдеться про широкий спектр аномалій, які спричиняють їхнім носіям значні, іноді особливо складні перешкоди в соціалізації та навчанні.

Це стосується визначення змісту освіти, специфічних методів, засобів та форм навчання і виховання для різних категорій дітей з урахуванням особливостей їхнього психофізичного розвитку (наприклад, взаємодія вербальних методів і дактильно-жестової мови у навчанні глухих дітей, навчання сліпих за допомогою шрифту Л. Брайля тощо) [4, с. 424].

Актуалізація в умовах сьогодення питань інклюзивної освіти як створення спільного освітнього поля для здорових дітей і тих, які мають особливі потреби, потребує від педагога специфічних знань і компетентностей, які б допомогли дитині впоратися з тими завданнями та викликами, які ставить процес підготовки до систематичного шкільного навчання. Це ускладнено також тим, що дитина з особливими потребами перебуває у колективі здорових дітей, які часто не усвідомлюють тих проблем, які переживають хворі чи аномальні діти.

Зазначимо, що поняття “підготовка дитини до школи” і “готовність до шкільного навчання” мають різний зміст, їх визначають як складні, інтегральні і комплексні дефініції, які охоплюють низку рис, якостей, методів та спеціальних методик. Їхньою метою є сформувати у дитини такий комплекс рис та якостей, які допоможуть успішно подолати кризу переходу від гри до шкільного навчання з найменшими ризиками для здоров'я, спілкування, діяльності. Готовність передбачає не тільки наявність певних умінь і навичок, необхідних для навчання в школі, а, передовсім, достатній рівень фізичного, психічного, соціально-особистісного, інтелектуального, мотиваційного, вольового розвитку дитини.

Під час вступу дітей до школи часто виявляється недостатня сформованість будь-якого компонента готовності. Недоліки під час

формування одного з рівнів тим чи іншим способом призводять до відставання в розвитку інших сфер і позначаються на успішності навчання. Коли йдеться про дітей, які мають вади розвитку, то ця проблема стає значно складнішою і потребує не лише спеціальних знань та умінь педагога, а й координації зусиль батьків, медиків, психологів, соціальних працівників.

Готуючи до школи дитину, яка має особливі потреби, потрібно враховувати стан здоров'я дитини, специфіку функціонування систем організму. Якщо фізичний розвиток дитини не відповідає віковим нормам, то їй буде складно пристосуватися до змін, пов'язаних з початком навчання. Для цього потрібно буде не лише створити відповідні умови у класі та школі, а й забезпечити максимальне включення компенсаторних можливостей організму, організувати психолого-медичний супровід дитини.

З'ясовуючи рівень інтелектуальної готовності до школи дитини з особливими потребами, педагог визначає специфіку спілкування, уміння вести розмову в діалозі, сформованість умінь ставити питання, відповідати на питання тощо. Важливою є також мотиваційна готовність до школи, наявність зовнішньої і внутрішньої мотивації. Важливою для дитини з особливими потребами є емоційно-вольова готовність, оскільки саме вона дасть змогу такій дитині впоратися зі складними завданнями та викликами сучасного шкільного навчання і спілкування у рамках навчально-виховного закладу.

Актуальною для дитини з особливими освітніми потребами є соціалізація дитини в сім'ї та школі. Важливим є вплив родинно-сімейного досвіду спілкування на побудову нових взаємин у рамках школи. Завдання учителя – побудова суб'єкт-суб'єктних стосунків як запоруки успіху адаптації дитини до шкільного навчання. Для дитини з особливими потребами важливе не надмірна увага чи турбота, а усвідомлення своєї рівності з іншими; важливості для колективу; усвідомлення себе вільною, творчою, діяльною, відповідальною особистістю. Розуміння педагогом цих прагнень дитини дасть змогу створити позитивний психологічний клімат у колективі та подолати бар'єри у навчанні та спілкуванні.

Отже, складність сучасних освітніх процесів визначається об'єктивними процесами інформатизації, технізації, глобалізації. В умовах сьогодення виважених і компетентних підходів потребують питання освіти дитини, що має особливі потреби. Особливо наголошуємо на необхідності цивілізованого розвитку інклюзивної освіти.

Удосконалення процесу підготовки до школи дитини, як має особливі потреби, свідчить про загальні позитивні тенденції у суспільстві та в освіті. Готовність такої дитини до школи передбачає не тільки наявність певних умінь і навичок, необхідних для навчання, а передовсім достатній рівень

фізичного, психічного, соціально-особистісного, інтелектуального, мотиваційного, вольового розвитку.

1. *Бондаренко Т. М.* Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема в теорії і практиці вітчизняної педагогіки (друга половина ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 / Т. М. Бондаренко ; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. – Луганськ, 2008. – 20 с.
2. *Волошина О. В.* Основи корекційної педагогіки / О. В. Волошина. – Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2012. – 168 с.
3. *Давидюк М. О.* Корекційна педагогіка: хрестоматія / М. О. Давидюк. – Вінниця: ТОВ “Фірма “Планер”, 2011. – 205 с.
4. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. *Назаренко Г. І.* Організаційно-педагогічні умови забезпечення наступності в навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.09 / Г. І. Назаренко ; Криворізький держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2002. – 18 с.
6. *Роджерс К.* Свобода учитися / К. Роджерс, Дж. Фрейберг. – М : Смысл, 2002. – 527 с.
7. *Синьов В. М.* Основи дефектології. Навч. посібник / В. М. Синьов, Г. М. Коберник. – К. : Вища шк., 1994. – 143 с.
8. *Уфимцева С. В.* Організаційно-педагогічні умови творчого розвитку дитини в умовах навчально-виховного комплексу: дошкільний навчальний заклад – початкова школа: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 / С. В. Уфимцева ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 21 с.
9. *Федорович Л. О.* Підготовка дітей до школи в умовах навчально-виховного комплексу: автореф. дис. на здобуття науковго ступеня канд. пед. наук: 13.00.09 / Л. О. Федорович ; Криворізький держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2003. – 20 с.
10. *Черепаня Н. І.* Організаційно-педагогічні умови підготовки дітей до школи: автореф. дис. на здобуття науковго ступеня канд. пед. наук: 13.00.08 / Н. І. Черепаня ; Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2006. – 21 с.

*Стаття: надійшла до редколегії 09.06.2016
доопрацьована 11.08.2016
прийнята до друку 25.08.2016*

THE PROBLEMS OF PREPARING CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS FOR SCHOOL

Tetiana Pantyuk

*Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
I. Franka Str., 24, Drohobych, Ukraine, UA – 82100*

The current problems of education related to issues of information, technicalization, globalization, deterioration of children's health at present are analyzed in the article. The theoretical and applied principles that reveal general and special regularities of the preparation process of the child for school are found out. The issues of training, development, education and socialization of the child in the process of his preparing for school are grounded. The essence of the concepts "preparation of a child for school" and "readiness for school" is cleared up.

An attempt to generalize the problem of preparing the child with special needs for school is made. The interdisciplinary nature of approaches to education of children with special needs within inclusive education is considered. The main trends of preparing the child for school and readiness of the teacher to realize the tasks of inclusive education are analyzed.

A great attention is paid to the importance of finding the optimal ways for creating the new teaching trends, systems, methods and means of preparing the child who has special educational needs for school, as well as to the usage of compensatory mechanisms, implementation of subject-subject relations and creation of positive psychological climate within inclusive education. The importance of forming the abilities of teachers to coordinate their actions with all the participants of the preparation process of the child for school (parents, psychologists, social workers, guardians, doctors, rehabilitation specialists, etc) is emphasized.

The peculiarities of physiological, intellectual, motivational, emotional and volitional, social, didactic readiness of the child for school are grounded. The features of unavailability of the child to school (reasons, methods of prevention and correction etc) are defined.

Key words: child, preparation of child for school, correctional pedagogy, inclusive education, child with special educational needs, psychological readiness, physiological readiness, intellectual readiness.